

Αρχοντικό Τσιατσιπά στην Καστοριά, τοιχογραφία με απεικόνιση πόλης

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΟ ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΚΑΙ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

29, 2015

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΟ
ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
ΚΑΙ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ
29, 2015

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2020

Επιστημονική Επιτροπή του Αρχαιολογικού Έργου στη Μακεδονία και στη Θράκη κατά το 2015

Δημήτριος Παντερμαλής

Ομ. Καθηγητής Αρχαιολογίας ΑΠΘ

Μιχάλης Τιβέριος

Ομ. Καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας ΑΠΘ

Στέλιος Ανδρέου

Καθηγητής Προϊστορικής Αρχαιολογίας ΑΠΘ

Πολυξένη Αδάμ-Βελένη

Προϊσταμένη ΑΜΘ

Βασιλική Μισαηλίδου-Δεσποτίδου

Επίτιμη Έφορος Αρχαιοτήτων

Επιμέλεια έκδοσης και κειμένων:

Πολυξένη Αδάμ-Βελένη, *Προϊσταμένη ΓΔΑΠΚ*

Άννα Αρβανιτάκη, *Αρχαιολόγος ΑΜΘ*

Μερόπη Ζιωγάνα, *Αρχαιολόγος ΑΜΘ*

ISSN 1106-5311

© ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ -
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ,
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ,
2020

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του ελληνικού νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη και του συγγραφέα κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Παραγωγή

 ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ZITI
www.ziti.gr

Βρισκόμαστε στην ευχάριστη θέση να παρουσιάσουμε στην επιστημονική κοινότητα έναν ακόμη νέο τόμο, τον εικοστό ένατο, των Πρακτικών της ετήσιας Αρχαιολογικής Συνάντησης για το Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία και στη Θράκη το 2016, με 57 μελέτες από τα δύο γεωγραφικά διαμερίσματα της βόρειας Ελλάδας.

Για μία ακόμη χρονιά ξεδιπλώνεται διεξοδικά και έγκαιρα η αρχαιολογική, ανασκαφική, αναστηλωτική, μουσειακή, αρχαιομετρική και εκπαιδευτική δραστηριότητα των Εφορειών Αρχαιοτήτων και των Μουσείων του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού, καθώς και των Πανεπιστημιακών Τμημάτων και των Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών και Ιδρυμάτων που δραστηριοποιούνται σε χώρους της μακεδονικής και θρακικής γης.

Ευχαριστίες και εύσημα για το υψηλό επίπεδο των μελετών και τη συνεπή παράδοσή τους οφείλονται σε όλους τους επιστήμονες που καταθέτουν τα αποτελέσματα των ερευνών τους, καθώς συμβάλλουν άμεσα, υπεύθυνα και αποτελεσματικά στην προώθηση της έρευνας του βορειοελλαδικού χώρου.

Στη διοργάνωση της Επιστημονικής Συνάντησης, που υλοποιείται ανελλιπώς κάθε χρόνο από το 1987 χάρη στη στενή και αρμονική συνεργασία του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού με το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, συνέβαλαν οικονομικά και αυτή τη φορά η Επιτροπή Ερευνών ΑΠΘ και η Αττικό Μετρό ΑΕ. Η χρηματοδότηση της έκδοσης των πρακτικών έγινε από τη Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, ενώ την επιμέλεια της έκδοσης των Πρακτικών ανέλαβε και πάλι το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης.

Σε όλους οφείλονται θερμές ευχαριστίες.

Οι επιμελήτριες του τόμου

Πολυξένη Αδάμ-Βελένη Άννα Αρβανιτάκη Μερόπη Ζιωγάνα

Περιεχόμενα • Contents

ΓΕΩΡΓΙΑ ΣΤΡΑΤΟΥΛΗ, ΝΑΤΑΣΑ ΚΥΡΙΑΤΖΗ, ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΕΤΣΑΛΝΙΚΟΣ <i>Η μνήμη της αθανασίας: παραλίμνιες νεκροπόλεις από τους πρώιμους ιστορικούς έως τους ελληνιστικούς χρόνους στην Κρεπενή Καστοριάς</i>	1
<i>The Memory of Immortality: Lakeside Necropoleis from the Early Historical to the Hellenistic Times in Krepeni, Kastoria, Northwestern Greece</i> GEORGIA STRATOULI, NATASA KIRIATZI, IOANNIS PETSALNIKOS	
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗ, ΑΜΑΛΙΑ ΓΚΙΜΟΥΡΤΖΙΝΑ <i>Η συντήρηση των τοιχογραφιών και του τέμπλου στον ναό Εισοδίων της Θεοτόκου στην Καστοριά</i>	11
<i>The Conservation Works of Wall Paintings and the Iconostasis of the Church of the Presentation of Virgin Mary of Tsiatsiapa at Kastoria</i> ANGELIKI STRATI, AMALIA GKIMOURTZINA	
ΧΑΡΑ ΣΑΡΡΗΓΙΑΝΝΙΔΟΥ <i>Παρατηρήσεις στον ζωγραφικό διάκοσμο του αρχοντικού Τσιατσιαπά Καστοριάς</i>	21
<i>Observations on the Painted Decoration of the Tsiatsiapa Mansion in Kastoria</i> CHARA SARRIGIANNIDOU	
ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΒΟΥΛΓΑΡΗ <i>Ιδιαίτερα τετραποδικά σκεύη από τον λιμναίο οικισμό του Δισπηλιού</i>	31
<i>Peculiar Four-legged Vessels, "Rhyta", from Neolithic Dispilio</i> EVANGELIA VOULGARI	
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΑΪΜΑΡΗΣ, ΠΕΤΡΟΣ ΠΑΤΙΑΣ, ΟΛΓΑ ΓΕΩΡΓΟΥΛΑ <i>Αποτύπωση του αρχαιολογικού χώρου και της αναπαράστασης του Δισπηλιού Καστοριάς με τηλεκατευθυνόμενο μη επανδρωμένο σύστημα λήψης εικόνων (πολύπτερο/drone)</i>	45
<i>Documentation of the Archaeological Site and Representation of Dispilio (Kastoria, Greece) with a Unmanned Aerial Vehicle (UAV) for Image Capturing (Multicopter/Drone)</i> DIMITRIS KAIMARIS, PETROS PATIAS, OLGA GEORGOULA	
ΠΑΝΙΚΟΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ <i>Νέα στοιχεία για τις χερσαίες και λιμναίες προϊστορικές εγκαταστάσεις της περιοχής των τεσσάρων λιμνών του λεκανοπεδίου Αμυνταίου: οι σωστικές ανασκαφές μεγάλης κλίμακας στο λιγνιτωρυχείο της ΔΕΗ ΑΕ</i>	55
<i>New Evidence on the Prehistoric Dryland and Lakeside Settlements in the Region of the Four Lakes in the Amindeon Basin: The Large-scale Rescue Excavations in the Coal Mining Zone of the Public Power Corporation S.A. - Hellas</i> PANICOS CHRYSOSTOMOU	

ΠΑΝΙΚΟΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, ΔΗΜΗΤΡΑ ΜΑΝΑΝΗ, ΑΝΤΡΗ ΚΥΡΙΑΚΟΥ <i>Νέα σημαντικά αρχαιολογικά στοιχεία για την τοπογραφία της βόρειας Εορδαίας</i>	65
<hr/>	
<i>Important New Archaeological Data about the Topography in Northern Eordea</i> PANICOS CHRYSOSTOMOU, DIMITRA MANANI, ANDRIE KYRIACOU	
ΜΕΛΙΝΑ Π. ΠΑΪΣΙΔΟΥ, ΑΝΔΡΕΑΣ ΤΣΟΚΑΣ, ΣΤΑΥΡΟΣ ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ <i>Πανεπιστημιακή ανασκαφική έρευνα στην οχυρή θέση «Κάλε» Αμυνταίου 2015</i>	73
<hr/>	
<i>University Excavation in the Fortress “Kale” of Amyntaion in 2015</i> MELINA P. PAISIDOU, ANDREAS TSOKAS, STAVROS ZACHARIADIS	
ΑΡΕΤΗ ΧΟΝΔΡΟΓΙΑΝΝΗ-ΜΕΤΟΚΗ, ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΕΥΑΓΓΕΛΟΓΛΟΥ, ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΖΙΟΤΑ, ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ, ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΚΑΤΣΑΝΟΥ, ΕΛΙΣΑΒΕΤ ΓΡΗΓΟΡΑΚΟΥ <i>Στερέωση και μερική αποκατάσταση του αρχαιολογικού χώρου της αρχαίας Αιανής Κοζάνης και των Αγροικιών Α και Β</i>	83
<hr/>	
<i>Consolidation and Partial Restoration of the Archaeological Site of Ancient Aiani in Kozani and the Farmhouses A and B</i> ARETI CHONDROYIANNI-METOKI, PARASKEVI EVAGGELOGLOU, CHRISTINA ZIOTA, AIKATERINI ANAGNOSTOPOULOU, AGGELIKI APOSTOLIDOU, ANASTASIA KATSANOU, ELISABET GRIGORAKOU	
ΑΡΕΤΗ ΧΟΝΔΡΟΓΙΑΝΝΗ-ΜΕΤΟΚΗ, ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΕΥΑΓΓΕΛΟΓΛΟΥ, ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ ΛΟΚΑΝΑ, ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΛΑΪΝΑ, ΑΘΑΝΑΣΙΑ ΤΟΥΛΙΟΠΟΥΛΟΥ, ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΑΚΑΒΙΤΣΑ <i>Ορυχείο Μαυροπηγής: η αρχαιολογική έρευνα για το 2015</i>	97
<hr/>	
<i>Mavropigi Mine: The Archaeological Research for 2015</i> ARETI CHONDROYIANNI-METOKI, PARASKEVI EVAGGELOGLOU, CHARIKLIA LOKANA, VASILIKI LAINA, ATHANASIA TOULIOPOULOU, ELEFThERIA KAKAVITSA	
ΜΑΡΙΖΑ ΤΣΙΑΠΑΛΗ <i>Ανασκαφική έρευνα στο Παλαιόκαστρο Καισάρειας</i>	111
<hr/>	
<i>Excavation at Palaiokastro, Kaisareia</i> MARIZA TSIAPALI	
ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΚΟΥΣΟΥΛΑ, ΑΡΕΤΗ ΧΟΝΔΡΟΓΙΑΝΝΗ-ΜΕΤΟΚΗ, ΕΛΕΝΗ ΝΤΙΟ, ΣΟΦΙΑ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΥ, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΤΣΟΛΑΚΗΣ <i>Κοίμηση της Θεοτόκου Διλόφου, Βοΐου: κεφαλαιοποιώντας μία καταστροφή</i>	119
<hr/>	
<i>Dormition of the Virgin at Dilofo, in Voio: Capitalising a Destruction</i> AIKATERINI KOUSOULA, ARETI CHONDROYIANNI-METOKI, ELENI NTIO, SOFIA VLACHOPOULOU, ALEXANDROS TSOLAKIS	
ΕΥΤΕΡΠΗ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ ΚΟΡΟΜΗΛΑ, ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ <i>Νεκροταφείο ρωμαϊκών και υστερορωμαϊκών χρόνων από τις σωστικές ανασκαφές στον Πλαταμώνα το 2015</i>	131
<hr/>	
<i>Roman and Late Roman Cemetery from the Rescue Excavations in Platamon, Pieria 2015</i> EFTERPİ PAPADOPOULOU, CHARIKLEIA KOROMILA, VASSILIKI KARAGIANNI	

ΕΛΕΝΗ ΓΕΡΟΦΟΚΑ, ΙΩΑΝΝΑ ΑΝΔΡΟΒΙΤΣΑΝΕΑ, ΧΡΥΣΑ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛΙΔΟΥ, ΧΑΡΙΛΑΟΣ Ε. ΓΟΥΪΔΗΣ <i>Ράχη Πιερίας: οικισμός και νεκροταφείο βυζαντινών χρόνων</i>	141
<hr/>	
<i>Rachi Pierias: Settlement and Cemetery of the Byzantine Era</i> ELENI GEROFOKA, IOANNA ANDROVITSANEA, CHRYSA EMMANOUILIDOU, CHARILAOS E. GOUIDIS	
ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ ΒΡΑΧΙΟΝΙΔΟΥ, ΜΑΤΘΑΙΟΣ ΜΠΕΣΙΟΣ, ΣΤΑΜΑΤΙΑ ΚΟΡΔΑΝΟΥΛΗ <i>Έρευνα στο βόρειο τείχος της Πύδνας</i>	149
<hr/>	
<i>Research on the Fortification Wall of Pydna, Pieria</i> STAVROULA VRACHIONIDOU, MATTHAIOS BESIOS, STAMATIA KORDANOULI	
ΜΑΡΙΑ ΛΙΛΙΜΠΑΚΗ-ΑΚΑΜΑΤΗ, ΙΩΑΝΝΗΣ Μ. ΑΚΑΜΑΤΗΣ, ΖΑΧΙ ΑΛ ΣΑΑΓΙΑΧ, ΑΛΚΗΣΤΙΣ ΔΑΝΙΗΛ, ΝΙΚΟΣ ΑΚΑΜΑΤΗΣ, ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΑΑΜΟΝΤ, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΒΟΥΒΟΥΛΗΣ, ΕΥΡΥΔΙΚΗ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΕΛΛΑΣ <i>Το έργο της συντήρησης και ανάδειξης του αρχαιολογικού χώρου της Πέλλας (2002-2015)</i>	161
<hr/>	
<i>The Work of Conservation and Enhancement of the Archaeological Site of Pella, 2002-2015</i> MARIA LILIMPAKI-AKAMATI, IOANNIS M. AKAMATIS, ZAHY AL SAAYAH, ALKISTIS DANIL, NIKOS AKAMATIS, CHRISTINA AAMODT, ALEXANDROS VOUVOULIS, EVRYDIKI PAPADOPOULOU, IOANNIS BELLAS	
ΝΙΚΟΣ ΑΚΑΜΑΤΗΣ <i>Ερυθρόμορφη κεραμική από το οικοδομικό τετράγωνο «Ενημέρωσης» της Πέλλας στο πλαίσιο του έργου συντήρησης και ανάδειξης (2007-2015)</i>	175
<hr/>	
<i>Red-figure Pottery from the "Enimerosis" Town Block of Pella in the Framework of the Pella Conservation and Enhancement Project (2007-2015)</i> ΝΙΚΟΣ ΑΚΑΜΑΤΙΣ	
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ, ΠΑΓΩΝΑ ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ <i>Το ανατολικό νεκροταφείο της Πέλλας: έρευνες 2014-2015</i>	183
<hr/>	
<i>The Eastern Cemetery of Pella: Excavations 2014-2015</i> ANASTASIA GEORGIADOU, PAGONA IOANNIDOU	
ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΠΑΠΠΑΣ <i>Μουσείο Πέλλας και κοινωνία: οικοδομώντας μία σχέση αμφίδρομη</i>	189
<hr/>	
<i>Pella Museum and Society: Building a Two-way Relationship</i> ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΠΑΠΠΑΣ	
ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΤΣΟΥΓΓΑΡΗΣ, ΜΑΡΙΑ ΚΙΟΥΖΕΠΗ, ΦΩΤΩ ΠΑΠΑΡΓΥΡΟΥΔΗ <i>Αγρότες, μετανάστες, έφηβοι και αθλητές στην αρχαία Πέλλα: δράσεις της ΙΖ' ΕΠΚΑ και της ΕΦΑ Πέλλας για το κοινό κατά τα έτη 2012-2015</i>	197
<hr/>	
<i>Farmers, Immigrants and Teenagers at Ancient Pella: Projects of the 17th Ephorate of Antiquities and Pella Ephorate of Antiquities for Various Audiences from 2012 to 2015</i> CHARALAMPOS TSOUNGARIS, MARIA KIOUZEPH, FOTO PAPARGYROUDI	
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ <i>Το νεκροταφείο εποχής σιδήρου στην Άρνισσα της Περιφερειακής Ενότητας Πέλλας</i>	205
<hr/>	
<i>The Iron Age Cemetery at Arnissa, in the Regional Unit of Pella</i> ANASTASIA CHRYSOSTOMOU	

ΣΤΑΥΡΟΣ ΜΑΜΑΛΟΥΚΟΣ, ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΚΙΑΔΑΡΕΣΗΣ, ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΤΑΛΙΔΗΣ <i>Ο ναός του Αγίου Δημητρίου στο Αετοχώρι Αλμωπίας και η μελέτη αποκατάστασής του</i>	215
<hr/>	
<i>The Church of Hagios Dimitrios in Aetochori, Almopia: Restoration Study</i> STAVROS MAMALOUKOS, GIORGOS SKIADAREISIS, GIORGOS STALIDIS	
ΜΕΛΠΟΜΕΝΗ ΠΕΡΔΙΚΟΠΟΥΛΟΥ <i>Ο μιναρές της οδού Λεωνίδα στα Γιαννιτσά</i>	225
<hr/>	
<i>The Minaret on Leonidas Street, Giannitsa</i> MELPOMENI PERDIKOPOULOU	
ΜΑΡΙΑ ΦΑΡΜΑΚΗ, ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΑΖΑΡΑΣ <i>Κρυμμένα μυστικά της γεωγραφίας του τόπου</i>	233
<hr/>	
<i>Hidden Secrets of the Geography of the Territory</i> MARIA FARMAKI, NIKOLAOS PAZARAS	
ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΔΑΔΑΛΑ, ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΚΟΥΣΣΟΥΛΑΚΟΥ, ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΧΑΤΖΗΤΟΥΛΟΥΣΗΣ, ΜΙΧΑΗΛ ΤΣΙΟΥΜΑΣ <i>Ανάπτυξη Συστήματος Γεωγραφικών Πληροφοριών για τη διαχείριση αρχαιολογικής πληροφορίας: εφαρμογή στην Περιφερειακή Ενότητα Κιλκίς</i>	243
<hr/>	
<i>Development of a Geographic Information System for the Management of Archaeological Information: Implementation in the Kilkis Regional Unit</i> CHRISTINA DADALA, ALEXANDRA KOUSSOULAKOU, STAMATIS CHATZITOULOUSIS, MICHAEL TSIUMAS	
ΚΩΣΤΑΣ ΚΩΤΣΑΚΗΣ, ΝΤΟΥΣΚΑ ΟΥΡΕΜ-ΚΩΤΣΟΥ, PAUL HALSTEAD, ΒΑΛΑΣΙΑ ΙΣΑΑΚΙΔΟΥ, ΣΕΒΗ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ, ΣΟΦΙΑ ΜΗΤΚΙΔΟΥ, HELEN WHELTON, RICHARD P. EVERSLED <i>Εκμετάλλευση φυσικών πόρων κατά τη νεολιθική εποχή στη βόρεια Ελλάδα: υλικός πολιτισμός και περιβάλλον. Ένα διεπιστημονικό ερευνητικό πρόγραμμα</i>	249
<hr/>	
<i>The Exploitation of Resources in the Neolithic Period of North Greece: Material Culture and Environment. A Multidisciplinary Research Project</i> KOSTAS KOTSAKIS, DUSHKA UREM-KOTSOU, PAUL HALSTEAD, VALASIA ISAAKIDOU, SEVI TRIANTAFYLLOU, SOFIA MITKIDOU, HELEN WHELTON, RICHARD P. EVERSLED	
ΕΛΕΝΗ ΜΑΝΑΚΙΔΟΥ, ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΤΣΙΑΦΑΚΗ <i>Καραμπουρνάκι 2015: αρχαιολογική έρευνα στον αρχαίο οικισμό</i>	257
<hr/>	
<i>Karabournaki 2015: Archaeological Research at the Ancient Settlement</i> ELENI MANAKIDOU, DESPOINA TSIYAFKI	
ΓΙΩΡΓΟΣ Μ. ΣΑΝΙΔΑΣ, ΜΥΡΤΩ ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, BENJAMIN JAGOU, ΜΙΧΑΗΛ Α. ΤΙΒΕΡΙΟΣ, ΕΛΕΝΗ ΜΑΝΑΚΙΔΟΥ, ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΤΣΙΑΦΑΚΗ <i>Επεξεργασία σιδήρου στο Καραμπουρνάκι κατά την αρχαϊκή περίοδο</i>	267
<hr/>	
<i>Iron Working in Karabournaki (Thessaloniki) during the Archaic Period</i> GIORGOS M. SANIDAS, MYRTO GEORGAKOPOULOU, BENJAMIN JAGOU, MICHALIS A. TIVERIOS, ELENI MANAKIDOU, DESPOINA TSIYAFKI	

ΜΑΡΙΑ Δ. ΚΑΓΙΑΔΑΚΗ	
<i>Η σημασία του αρχαιολογικού/μνημειακού χώρου στη δημιουργία περφόρμανς: το παράδειγμα της Ρωμαϊκής Αγοράς και του Βυζαντινού Λουτρού της Θεσσαλονίκης</i>	275
<i>The Role of the Archaeological/Monumental Space in Performance Creation: The Example of the Roman Forum and of the Byzantine Bath of Thessaloniki</i>	
ΜΑΡΙΑ Δ. ΚΑΓΙΑΔΑΚΗ	
ΦΑΝΗ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, ΒΕΝΕΤΙΑ ΜΑΛΑΜΑ, ΜΑΡΙΑ ΜΙΖΑ, ΜΑΡΙΑ ΣΑΡΑΝΤΙΔΟΥ	
<i>Η προβολή του Γαλεριανού συγκροτήματος με τη χρήση πολυμεσικών εφαρμογών</i>	285
<i>The Presentation of the Galerian Complex to the Public: Multimedia Applications</i>	
ΦΑΝΗ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, ΒΕΝΕΤΙΑ ΜΑΛΑΜΑ, ΜΑΡΙΑ ΜΙΖΑ, ΜΑΡΙΑ ΣΑΡΑΝΤΙΔΟΥ	
ΣΟΦΙΑ ΑΚΡΙΒΟΠΟΥΛΟΥ	
<i>Η Ροτόντα και ο περιβάλλον χώρος της</i>	295
<i>The Rotunda of Thessaloniki and the Surrounding Area</i>	
ΣΟΦΙΑ ΑΚΡΙΒΟΠΟΥΛΟΥ	
ΕΥΜΟΡΦΙΑ ΤΣΙΑΜΑΓΚΑ	
<i>Μουσεία και προσβασιμότητα: μία κοινωνική ιστορία για την επίσκεψη οικογενειών και σχολείων με παιδιά στο φάσμα του αυτισμού στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης</i>	311
<i>Museums and Accessibility: A Social Story for the Visit of Families and Schools with Children in the Spectrum of Autism in the Archaeological Museum of Thessaloniki</i>	
ΕΥΜΟΡΦΙΑ ΤΣΙΑΜΑΓΚΑ	
ΕΛΕΝΗ ΜΑΝΑΚΙΔΟΥ, ΝΙΚΟΣ ΚΑΤΣΙΚΑΡΙΔΗΣ, ΤΑΣΟΣ ΜΠΕΚΙΑΡΗΣ, ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΠΑΓΩΝΗ	
<i>Paths: ερευνητικό πρόγραμμα για τη διακίνηση της κορινθιακής και αττικής κεραμικής στους οικισμούς του Θερμαϊκού κόλπου. Αξιοποίηση και ψηφιακή προβολή των αρχαιολογικών δεδομένων</i>	317
<i>Paths: Research Program for the Dissemination of Corinthian and Attic Pottery in Settlements of the Thermaic Gulf. Evaluation and Digital Presentation of Archaeological Data</i>	
ΕΛΕΝΗ ΜΑΝΑΚΙΔΟΥ, ΝΙΚΟΣ ΚΑΤΣΙΚΑΡΙΔΗΣ, ΤΑΣΟΣ ΜΠΕΚΙΑΡΗΣ, ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΠΑΓΩΝΗ	
ΑΝΝΑ ΠΑΝΤΗ	
<i>Ωραιόκαστρο: νέα στοιχεία για το νεκροταφείο των κλασικών χρόνων</i>	327
<i>Oreokastro: New Evidence for the Cemetery of the Classical Period</i>	
ΑΝΝΑ ΠΑΝΤΗ	
ΦΑΝΗ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, ΒΕΝΕΤΙΑ ΜΑΛΑΜΑ, ΜΑΡΙΑ ΜΙΖΑ, ΑΛΕΞΗΣ ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ, ΜΑΡΙΑ ΣΑΡΑΝΤΙΔΟΥ	
<i>Αποκατάσταση, προστασία και ανάδειξη του μακεδονικού «Τάφου Μακρίδη Μπέη» στο Δερβένι Θεσσαλονίκης</i>	335
<i>The Restoration, the Protection and the Enhancement of the Macedonian "Tomb of Macridy Bey" at Derveni</i>	
ΦΑΝΗ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, ΒΕΝΕΤΙΑ ΜΑΛΑΜΑ, ΜΑΡΙΑ ΜΙΖΑ, ΑΛΕΞΗΣ ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ, ΜΑΡΙΑ ΣΑΡΑΝΤΙΔΟΥ	

- ΠΟΛΥΞΕΝΗ ΑΔΑΜ-ΒΕΛΕΝΗ, ΑΝΝΑΡΕΤΑ ΤΟΥΛΟΥΜΤΖΙΔΟΥ
*Ανασκαφή σε αποθήκες και αναδίφηση σε αρχεία: νέα στοιχεία
για τις ανασκαφές του Ν. Κοτζιά στο ιερό της Δήμητρας και της Κόρης στη Λητή* 345
-
- Excavation in the Storerooms and Documentary Research: New Evidence Concerning
the Excavation of N. Kotzias in the Sanctuary of Demeter and Kore at Lete*
POLYXENI ADAM-VELENI, ANNARETA TOULOUTMZIDOU
- ΙΑΚΟΥΒ ΝΙΕΒΙΕΣΖΤΣΑΝΣΚΙ, ΙΩΝΑ ΗΙΛΔΒΡΑΝΤ-ΡΑΔΚΕ, ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΥΡΙΔΗΣ,
ΠΑΝΑΓΙΟΤΗΣ ΤΣΟΥΡΛΟΣ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΒΟΥΒΑΛΙΔΗΣ, ΣΤΕΛΙΟΣ ΑΝΔΡΕΟΥ,
ΜΑΡΙΑ ΡΑΡΡΑ, ΙΑΝΟΥΣΖ ΤΣΕΒΡΕΣΖΟΥΚ
The Anthemous Valley Archaeological Project 2015: The Geoarchaeological Investigation 351
-
- Το αρχαιολογικό πρόγραμμα της κοιλάδας του Ανθεμούντα 2015: η γεωαρχαιολογική έρευνα*
ΙΑΚΟΥΒ ΝΙΕΒΙΕΣΖΤΣΑΝΣΚΙ, ΙΩΝΑ ΗΙΛΔΒΡΑΝΤ-ΡΑΔΚΕ, ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΥΡΙΔΗΣ,
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΤΣΟΥΡΛΟΣ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΒΟΥΒΑΛΙΔΗΣ, ΣΤΕΛΙΟΣ ΑΝΔΡΕΟΥ,
ΜΑΡΙΑ ΠΑΡΡΑ, ΙΑΝΟΥΣΖ ΤΣΕΒΡΕΣΖΟΥΚ
- ΜΑΡΙΑ ΠΑΡΡΑ, ΤΡΙΑΔΑ ΚΟΥΤΟΥΚΟΥ, ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΕΤΡΑΤΟΣ, ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΤΗΛΕΛΗ
Η ανασκαφή στον νεολιθικό οικισμό Κυπαρίσσι Βασιλικών, 2015 359
-
- The Excavation of the Neolithic Settlement at Kyparissi, Vasilika, 2015*
ΜΑΡΙΑ ΡΑΡΡΑ, ΤΡΙΑΔΑ ΚΟΥΤΟΥΚΟΥ, ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΕΤΡΑΤΟΣ, ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΤΗΛΕΛΗ
- ΕΛΙΣΑΒΕΤ ΜΠΕΤΤΙΝΑ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑ, ΛΙΣΑ ΝΕΒΕΤΤ, ΖΟΣΙΑ ΑΡΧΙΒΑΛΔ, ΔΑΒΙΔ ΣΤΟΝΕ
Αρχαιολογική έρευνα στην αρχαία Όλυνθο, 2015 367
-
- Archaeological Research at Ancient Olynthos, 2015*
ΕΛΙΣΑΒΕΤ ΜΠΕΤΤΙΝΑ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑ, ΛΙΣΑ ΝΕΒΕΤΤ, ΖΟΣΙΑ ΑΡΧΙΒΑΛΔ, ΔΑΒΙΔ ΣΤΟΝΕ
- ΜΙΧΑΗΛ ΤΣΙΟΥΜΑΣ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΑΣΤΑΘΗΣ
*Ενοποίηση και ανάλυση των τοπογραφικών διαγραμμάτων των οικιστικών ευρημάτων
της αρχαίας Ποτίδαιας* 375
-
- Consolidation and Analysis of the Topographical Plans of Ancient Potidaea's
Residential Findings*
ΜΙΧΑΗΛ ΤΣΙΟΥΜΑΣ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΑΣΤΑΘΗΣ
- ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΝΟΝΙΔΗΣ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΚΑΠΑΝΔΡΙΤΗ, ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΓΑΛΑΝΗΣ,
ΖΩΗ ΚΟΚΚΙΝΟΥ, ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΑ ΠΗΝΙΩΤΗ
*Κέντρο Βυζαντινού Πολιτισμού Χαλκιδικής στα Νέα Φλογητά:
το έργο της αποκατάστασης-ανάδειξης, 2010-2015* 383
-
- Center for the Byzantine Culture of Chalkidiki at Nea Flogita:
The Work of Restoration and Display of the Building Complex 2010-2015*
ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΝΟΝΙΔΗΣ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΚΑΠΑΝΔΡΙΤΗ, ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΓΑΛΑΝΗΣ,
ΖΩΗ ΚΟΚΚΙΝΟΥ, ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΑ ΠΗΝΙΩΤΗ
- ΘΕΜΗΣ ΝΤΑΛΛΑΣ, ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ
Ο αστρονομικός προσανατολισμός παλαιοχριστιανικών βασιλικών της Χαλκιδικής 393
-
- The Astronomical Orientation of Early Christian Basilicas in Chalkidiki*
ΘΕΜΗΣ ΝΤΑΛΛΑΣ, ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΑΣΤΑΘΗΣ, ΜΑΡΙΑ ΠΑΠΑΔΑΦΝΙΑΔΟΥ, ΜΑΝΩΛΗΣ ΔΡΑΚΑΚΗΣ, ΜΑΓΔΑΛΗΝΗ ΤΣΙΓΚΑ «...και χώρας έτέρας αύτη καταδιδόναι»: η εκτός των τειχών οργάνωση της αρχαίας Στρατονίκης και των Σταγείρων	397
<hr/>	
“...and more lands be bestowed in the countryside”: The Extra Muros Organization of Ancient Stratonike and Stageira CONSTANTINOS PAPASTATHIS, MARIA PAPADAFNIADOU, MANOLIS DRAKAKIS, MAGDALENE TSIGA	
ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΓΑΛΑΝΗΣ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΚΑΠΑΝΔΡΙΤΗ, ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΟΥΡΤΟΣ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΔΡΟΣΟΥ Το Μικρό Λουτρό στη μεσαιωνική πόλη των Σιδηροκαυσίων Χαλκιδικής: το έργο της αποκατάστασης και ανάδειξης	407
<hr/>	
The Small Bath at the Medieval Town of Sidirokafsia, Chalkidiki: The Works of Restoration and Display STYLIANOS GALANIS, ANASTASIA KAPANDRITI, IOANNIS MOURTOS, KONSTANTINA DROSOU	
ΖΗΣΗΣ ΜΠΟΝΙΑΣ, JACQUES PERREAULT Αργίλος: η ανασκαφή των ετών 2014-2015	417
<hr/>	
Argilos: The Excavation of the Years 2014-2015 ZISIS BONIAS, JACQUES PERREAULT	
ΠΗΝΕΛΟΠΗ ΜΑΛΑΜΑ, ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΒΑΣΙΛΙΚΟΥΔΗΣ Το οικόπεδο Κυπριανίδη στην Αμφίπολη: η μελέτη των ευρημάτων	425
<hr/>	
Hellenistic Pottery from Amphipolis: The Kyprianidis Property PINELOPI MALAMA, NIKOLAOS VASILIKOUDIS	
ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΠΕΡΙΣΤΕΡΗ Ανασκαφική έρευνα τύμβου Καστά Αμφίπολης 2014	437
<hr/>	
Excavation of the Kastas Tumulus of Amphipolis 2014 KATERINA PERISTERI	
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥ, ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΗΤΣΗΣ Τα ιζήματα του ταφικού μνημείου στον λόφο Καστά Αμφίπολης: δημιουργία - χρονική απόθεση	443
<hr/>	
The Sediments of the Grave Monument on the Kasta Hill in Amphipolis: Creation - Deposition Time EVANGELOS KAMPOUROGLOU, IOANNIS MITSIS	
ΜΙΧΑΗΛ ΒΕΛΕΝΗΣ Η Curia των Φιλίππων: έρευνα και μελέτη αποκατάστασης	453
<hr/>	
Restoration Study of the Curia on the Roman Agora in Philippi MICHAEL VELENIS	
ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ, ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΡΑΔΕΔΟΣ, ΜΑΡΙΑ ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ-ΠΑΤΕΡΑ, ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΓΑΛΑΝΗΣ Το κοίλο του αρχαίου θεάτρου της Θάσου: τεκμηρίωση και πρόταση αποκατάστασης	475
<hr/>	
The Koilon (Tiered Seating) of the Ancient Theater of Thasos: Documentation and Restoration Proposal IOANNIS VASILEIADIS, GEORGIOS KARADEDOS, MARIA NIKOLAIDOU-PATERA, STYLIANOS GALANIS	

- ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΕΚΑΤΟΔΡΑΜΗΣ, ΣΟΦΙΑ ΤΣΟΥΤΣΟΥΜΠΕΗ-ΛΙΟΛΙΟΥ, ΔΗΜΗΤΡΙΑ ΜΑΛΑΜΙΔΟΥ,
ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΠΑΠΑΛΑΖΑΡΟΥ
*Νεκρόπολη της αρχαίας Θάσου: νέα ανασκαφικά ευρήματα
από τα κοινωφελή έργα υποδομής στην πόλη του Λιμένα* 487

*A Necropolis of Ancient Thasos: New Excavation Data from Public Benefit
Infrastructure Works in the City of Limenas*
GEORGE EKATODRAMIS, SOFIA TSOUTSOUBEI-LIOLIOU, DIMITRIA MALAMIDOU,
VASILEIA PAPALAZAROU
- † ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΟΥΛΚΕΡΟΓΛΟΥ, ΣΤΡΑΤΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ
*Οι λουτρικές εγκαταστάσεις στη Θάσο κατά τη ρωμαϊκή αυτοκρατορική
και πρωτοβυζαντινή περίοδο* 497

Bathing Establishments in Thasos during Roman Imperial and Early Byzantine Periods
† ANASTASIOS OULKEROGLOU, STRATIS PAPADOPOULOS
- ΓΙΩΡΓΟΣ Μ. ΣΑΝΙΔΑΣ, BENJAMIN JAGOU, ΝΕΡΑΝΤΖΗΣ ΝΕΡΑΝΤΖΗΣ, TONY KOZELJ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΠΑΝΟΥΣΗ
Ένα υστεροαρχαϊκό εργαστήριο στη Θάσο και η παραγωγή τριμερών κραμάτων χαλκού 509

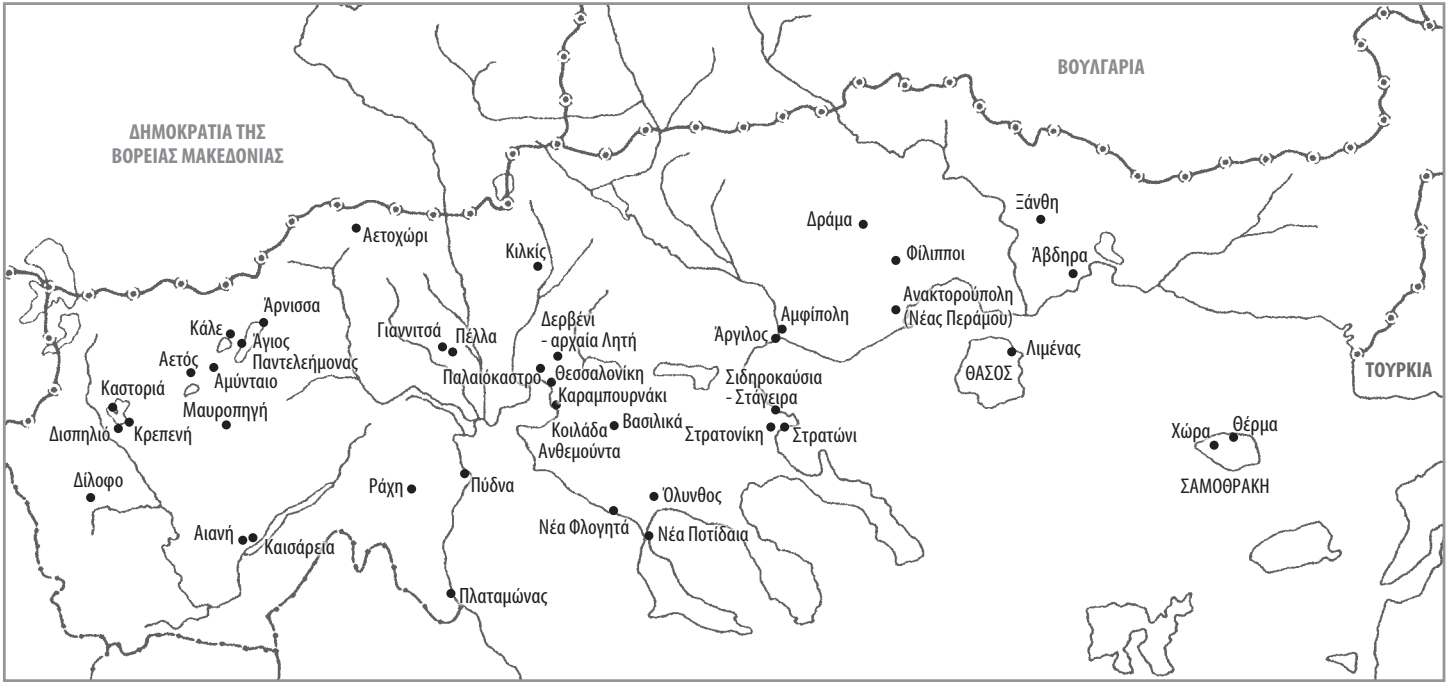
A Late Archaic Workshop at Thasos and the Production of Copper-Based Ternary Alloys
GIORGOS M. SANIDAS, BENJAMIN JAGOU, NERANTZIS NERANTZIS, TONY KOZELJ, KONSTANTINA PANOUSI
- ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΗΛΙΑΔΗΣ, ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ ΔΑΔΑΚΗ
*Ανάδειξη μνημείων μέσω του νυχτερινού φωτισμού: η περίπτωση της οχύρωσης
της Ανακτορουπόλεως και του ναού της Αγίας Σοφίας Δράμας* 519

*Enhancement of Monuments through Night Lighting: The Case of the Byzantine Fortification
of Anaktoroupolis and the Byzantine Church of Hagia Sophia in Drama*
IOANNIS G. ILIADES, STAVROULA DADAKI
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΚΑΛΛΙΝΤΖΗ, ΜΕΡΚΟΥΡΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ, ΕΥΡΥΔΙΚΗ ΚΕΦΑΛΙΔΟΥ,
ΙΩΑΝΝΗΣ ΞΥΔΟΠΟΥΛΟΣ, ΜΑΡΙΑ ΧΡΥΣΑΦΗ, ΚΥΡΙΑΚΗ ΧΑΤΖΗΠΡΟΚΟΠΙΟΥ,
ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΣΚΟΥΛΑΡΙΚΗ, HECTOR ORENGO, ARNAU GARCIA
Αρχαιολογικό Πρόγραμμα Αβδήρων και Ξάνθης (ΑΠΑΞ): πρώτο έτος της επιφανειακής έρευνας 529

Archaeological Project at Abdera and Xanthi (APAX): First Year of the Survey
CONSTANTINA KALLINTZI, MERCURIOS GEORGIADIS, EURYDICE KEFALIDOU,
IOANNIS XYDOPOULOS, MARIA CHYSAPHI, KYRIAKI CHATZIPROKOPIOU,
DESPOINA SKOULARIKI, HECTOR ORENGO, ARNAU GARCIA
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΣΟΦΟΥΛΗ, ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΛΕΟΝΤΙΟΣ
Το κάστρο της Χώρας της Σαμοθράκης: το έργο ανάδειξης και τα νέα αρχαιολογικά δεδομένα 539

Chora Castle, Samothrace: The Restoration Project and the New Archaeological Evidence
KONSTANTINA SOFOULI, STAMATIS LEONTIOS
- ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΚΩΣΤΗ, ΣΩΤΗΡΙΟΣ ΠΑΡΑΣΧΟΥ
Στερέωση, προστασία και διαμόρφωση της Ιεράς Μονής Χριστού Θερμών Σαμοθράκης 549

Bracing, Protection and Enhancement of the Holy Monastery of Christ at Thermes in Samothraki
AIKATERINI KOSTI, SOTIRIOS PARASCHOU

Χάρτης των περιοχών της Μακεδονίας και της Θράκης που αναφέρονται στο ΑΕΜΘ 29, 2015.

Αρχαιολογικό Πρόγραμμα Αβδήρων και Ξάνθης (ΑΠΑΞ): πρώτο έτος της επιφανειακής έρευνας

Κωνσταντίνα Καλλιντζή, Μερκούριος Γεωργιάδης, Ευρυδίκη Κεφαλίδου,
Ιωάννης Ξυδόπουλος, Μαρία Χρυσάφη, Κυριακή Χατζηπροκοπίου,
Δέσποινα Σκουλαρίκη, Hector Orengo, Arnau Garcia

Το πλαίσιο του προγράμματος

Η Περιφερειακή Ενότητα Ξάνθης γεωγραφικά αποτελείται από δύο διαφορετικά και διακριτά από νότο προς βορρά τμήματα: το πεδινό, που βρέχεται από τη θάλασσα, τον Νέστο και τη Βιστονίδα, και το ορεινό, που ορθώνεται απότομα, χωρίς εδαφικές διαβαθμίσεις και κορυφώνεται σε υψόμετρο 1800 μ. Η εδαφική μορφολογία καθόρισε την πυκνότητα και τη μορφή των εγκαταστάσεων σε όλες τις εποχές, ενώ επηρέασε τη μέθοδο και τον προσανατολισμό της αρχαιολογικής έρευνας. Έτσι, δεν εκπλήσσει το γεγονός ότι μεγαλύτερη δραστηριότητα παρατηρείται στο νότιο τμήμα, το πεδινό, το οποίο στους ιστορικούς χρόνους χαρακτηρίζεται από τη δυναμική παρουσία των Αβδήρων. Η έρευνα της ιστορικής τοπογραφίας της πόλης και της χώρας των Αβδήρων δρομολογήθηκε κατά τις δεκαετίες 1950 και 1960¹, με ανασκαφικές και επιφανειακές έρευνες, οι οποίες, όπως ήταν φυσικό, επικεντρώθηκαν στην περιοχή του άστεως². Εκεί πραγματοποιήθηκαν μεγάλης κλίμακας ανασκαφές που έδωσαν ενδιαφέροντα στοιχεία για τον πολεοδομικό ιστό και την οργάνωση των νεκροταφείων. Στην υπόλοιπη πεδινή περιοχή έχουν διεξαχθεί ελάχιστες σωστικού ή δοκιμαστικού χαρακτήρα ανασκαφές, ενώ δεν ασκήθηκε καθόλου συστηματική επιφανειακή έρευνα. Τα υφιστάμενα δεδομένα προέρχονται από τις σύγχρονες επεμβάσεις ιδιωτών και φορέων, καθώς και τις αποσπασματικές και περιορισμένες επιφανειακές έρευνες της Εφορείας κατά τη διάρκεια αυτοψιών για διοικητικές υποθέσεις. Το υλικό αυτό οργανώθηκε από την Κ. Καλλιντζή στη διδακτορική διατριβή της³. Οι έρευνες στο βόρειο τμήμα του νομού οφεί-

λονται σχεδόν αποκλειστικά στον Δ. Τριαντάφυλλο, ο οποίος από τη δεκαετία του 1970 πραγματοποίησε περιουσίες και ανασκαφές⁴. Και στο τμήμα αυτό η Εφορεία συνεχίζει τις έρευνες με τρόπο ο οποίος συνδέεται άμεσα με την άσκηση του διοικητικού της έργου.

Η ανάγκη προώθησης της συστηματικής αρχαιολογικής έρευνας και σε άλλες περιοχές της ΠΕ Ξάνθης, λεπτομερέστερης επανεξέτασης σε ήδη ερευνημένους χώρους, καθώς και επέκτασης σε ευρύτερο χρονικό φάσμα, οδήγησε στη σύλληψη του Αρχαιολογικού Προγράμματος Αβδήρων και Ξάνθης (ΑΠΑΞ). Το πρόγραμμα εστιάζει στην επίλυση διαφόρων θεωρητικών και ιστορικών ζητημάτων, την αποσαφήνιση τοπογραφικών προβλημάτων, καθώς και στη διάσωση, προστασία και τεκμηρίωση ήδη γνωστών αρχαιοτήτων. Οι στόχοι αυτοί θα πραγματοποιηθούν αφενός με τη διεξαγωγή εντατικής επιφανειακής έρευνας, η οποία αποτελεί τον κύριο τομέα του, και, αφετέρου, με τη διεξαγωγή έρευνας υπεδάφους. Η τελευταία περιλαμβάνει ηλεκτρομαγνητική διασκόπηση, πυρηνοληψία και δοκιμαστικές ανασκαφικές τομές. Το πρόγραμμα διεξάγεται από την ΕΦΑ Ξάνθης με τη συνεργασία καθηγητών και ερευνητών από ελληνικά και ξένα Πανεπιστήμια⁵.

4. Ενδεικτικά αναφέρουμε: Δ. Τριαντάφυλλος, ΑΔ 29, 1973-1974, Χρονικά Β3, 803-813, 820-822. Ο ίδιος 1988. Ο ίδιος 1990α. Ο ίδιος 1990β, και ο ίδιος 1990γ.

5. Εκτός από τους υπογραφόμενους είναι οι παρακάτω: Δ. Γρηγορόπουλος, γραμματέας του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου, Ν. Νεραντζής, Δρ του Πανεπιστημίου Sheffield, UK, C.S. Tzocher, Δρ του Πανεπιστημίου Σόφιας, Ρ.Β. Πιένα, ερευνήτρια στο Κέντρο Θρακολογίας & Ινστιτούτο Βαλκανικών Σπουδών της Ακαδημίας Επιστημών της Βουλγαρίας, Ι. Κανονίδης, Προϊστάμενος της Εφορείας Χαλκιδικής και Αγίου Όρους. Το 2015 συμμετείχαν οκτώ προπτυχιακοί και μεταπτυχιακοί φοιτητές του Τμήματος Ιστορίας-Αρχαιολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (Ε. Αγγελή, Β. Δημητράκο-

1. Για συνοπτική περιγραφή των ερευνών στην πόλη και τη χώρα των Αβδήρων, βλ. Καλλιντζή 2011, 60-67.

2. Πρβλ. Λαζαρίδης 1971.

3. Καλλιντζή 2011.

Εικ. 1. Δορυφορική εικόνα με τις περιοχές στις οποίες θα διεξαχθεί η αρχαιολογική έρευνα του προγράμματος ΑΠΑΞ. Σημειώνονται οι πλησιέστερες στα Άβδηρα αρχαίες και ρωμαϊκές πόλεις.

Εικ. 2. Δορυφορική εικόνα στην οποία σημειώνονται οι περιοχές έρευνας Α και Β.

Η έρευνα θα λάβει χώρα στις περιοχές της εικόνας 1 (εικ. 1), συνολικής έκτασης 10.000 στρεμμάτων περίπου: οι περιοχές Α και Β (εικ. 2) είναι πεδινές και παραθαλάσσιες, και αποτελούν τμήμα της πόλης (Α), των νεκροταφείων και της χώρας των Αβδήρων (Β). Η περιοχή Γ βρίσκεται νότια και σε άμεση γειτνίαση με την οροσειρά της Ροδόπης. Το μεγαλύτερο μέρος της είναι πεδινό, εκτός

από μικρό τμήμα των υπρειών. Υπήρξε χώρος δράσης θρακικών φύλων, ενώ στους αυτοκρατορικούς χρόνους αποτελούσε τμήμα της χώρας της Τοπείρου, συγκεντρώνοντας πλήθος δραστηριοτήτων κατά μήκος της Εγνατίας οδού. Η περιοχή Δ είναι ορεινή και σχετίζεται με τους Θράκες, τους Μακεδόνες και τους Ρωμαίους.

Ο συνδυασμός τους θα παράσχει ένα μοναδικό ερευνητικό πλαίσιο αντιπαραβολής παράκτιων, μεσόγειων και ορεινών περιοχών με ανόμοια αρχαιολογικά χαρακτηριστικά και διαφορετικό προσανατολισμό στην έως τώρα έρευνα. Ταυτόχρονα, για μία μακρά περίοδο, από τους αρχαϊκούς έως τους ελληνοιστικούς χρόνους, μπορεί να καταδείξει τις ομοιότητες και διαφορές μεταξύ των γηγενών Θρακών και των Ελλήνων αποίκων που συμβίωσαν ή συνυπήρχαν σε κοντινή απόσταση. Τα στοιχεία αυτά ενδέχεται να έχουν αποτυπωθεί στο οικιστικό δίκτυο, στον τρόπο χρήσης της γης και στον χαρακτήρα του υλικού πολιτισμού που παράχθηκε και καταναλώθηκε τοπικά. Ο εντοπισμός της διακύμανσης και αλληλεπίδρασης των σχέσεων μεταξύ των περιοχών αυτών αποτελεί σημαντικό ζητούμενο του προγράμματος.

Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι την περίοδο αυτή διεξάγεται επιφανειακή έρευνα στην πόλη, τα νεκροταφεία και τη χώρα της Στρώμης στη χερσόνησο της Μολβωτής της ΠΕ Ροδόπης (εικ. 1)⁶. Μία σύγκριση των

πούλου, Κ. Θούα, Μ. Κυλινδρέας, Ν. Μιχελιδάκης, Π. Μότσιου, Σ. Ξενέλλη, Α. Παπαγεωργίου, Α. Πιπέρη, Σ. Χρήστου) και το εργατοτεχνικό προσωπικό της Εφορείας (Θ. Γεωργιάδης, Μ. Εμπλιούκ, Κ. Κιοσσές, Δ. Ξανθόπουλος, Π. Τουμπάρης).

6. Arrington κ.ά. 2013. Ν. Arrington, Δ. Τερζοπούλου & Μ. Τασακλάκη, *ΑΔ* 68, 2013, Χρονικά Β2, 751-755.

δύο πόλεων και των ευρύτερων περιοχών τους αναμένεται να παρουσιάσει μεγάλο ενδιαφέρον και να είναι διδακτική από πολλές απόψεις.

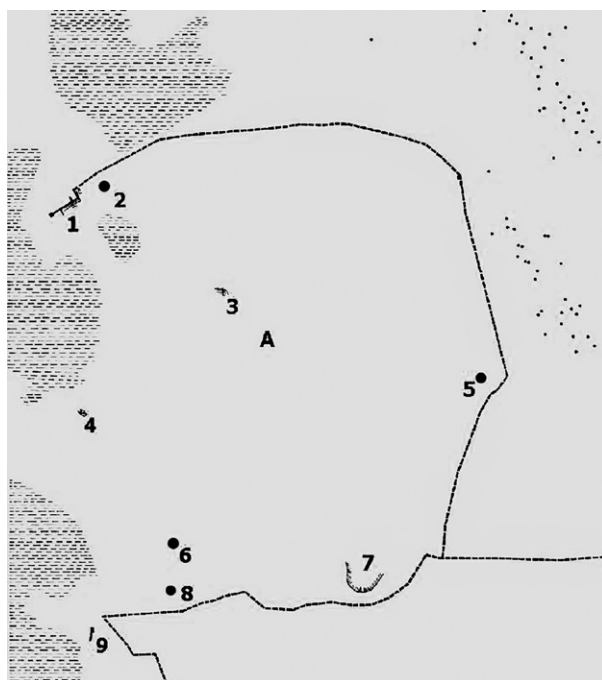
Η δραστηριότητα κατά το 2015

Κατά την πρώτη περίοδο διεξαγωγής του προγράμματος, διάρκειας πέντε εβδομάδων (17 Αυγούστου - 17 Σεπτεμβρίου 2015), πραγματοποιήθηκαν εργασίες πεδίου, εργαστηρίου και προκαταρκτική μελέτη υλικού.

Εργασίες πεδίου

Η συστηματική επιφανειακή έρευνα επικεντρώθηκε στην περιοχή Α, η οποία έχει εμβαδόν 1.075 τ.χλμ. Περιορισμένη προσπάθεια διερευνητικού χαρακτήρα πραγματοποιήθηκε σε μικρό τμήμα της περιοχής Β (εικ. 2).

Η περιοχή Α είναι ο βόρειος περιβόλος της πόλης των Αβδήρων (εικ. 3), ο οποίος αποτελεί το αρχαιότερο τμήμα του πολεοδομικού συγκροτήματος. Κατασκευάστηκε μετά τα μέσα και προς τα τέλη βου αι. π.Χ. και υπήρξε η πόλη της ακμής, όταν τα Άβδηρα, σύμφωνα με τον Διόδωρο Σικελιώτη, ήταν «πόλις... ἐν ταῖς δυνατωτάταις ... τῶν ἐπὶ Θράκης»⁷. Η κατασκευή και η οργάνωση του νότιου περιβόλου, ο οποίος διαδέχτηκε τον βόρειο και ήταν σε λειτουργία στα ελληνιστικά και ρωμαϊκά χρόνια, συντελέστηκε σε μεταγενέστερη φάση. Η εγκατάλειψη του βόρειου περιβόλου έχει συνδεθεί με γεωμορφολογικές μεταβολές που οδήγησαν στην επιχωμάτωση του κόλπου με τα λιμάνια της πόλης⁸, καθώς και με τις δραστηριότητες του Φιλίππου Β' στην περιοχή κατά τα μέσα του 4ου αι. π.Χ.⁹, αλλά η ακριβής χρονολόγηση αυτής της μετακίνησης αποτελεί ακόμη βασικό ζητούμενο της έρευνας¹⁰. Ανοιχτά παραμένουν ακόμη ερωτήματα τοπογραφικής φύσης, όπως ο προσδιορισμός της αρχαίας ακτογραμμής στο δυτικό τμήμα του βόρειου περιβόλου και συνακόλουθα του δυτικού ορίου της πόλης, ο εντοπισμός και άλλων τμημάτων του δυτικού σκέλους του τείχους του βόρειου περιβόλου¹¹ και πιθανών λιμενικών εγκαταστάσεων¹², καθώς και ο εντοπισμός τμημάτων του ελληνιστικού

Εικ. 3. Άβδηρα, περιοχή Α. Ανασκαμμένα κτίσματα εντός του βόρειου περιβόλου: 1. τείχη των Κλαζομενίων (7ος αι. π.Χ.) και των Τηίων αποίκων (6ος αι. π.Χ.), λιμάνι, νεώσοικος, ιερό Δήμητρας και Κόρης, κατοικία του 7ου αι. π.Χ., ελληνιστικό νεκροταφείο και χαλκουργικός κλίβανος, 2. οικοδόμημα, πιθανότατα δημόσιου χαρακτήρα, 3. δύο κατοικίες του 5ου και μία του 4ου αι. π.Χ., 4. τμήμα τείχους, λιμενική κατασκευή, καταστήματα του 5ου και 4ου αι. π.Χ., 5. οικοδόμημα, πιθανότατα δημόσιου χαρακτήρα, 6. οικοδόμημα, πιθανότατα δημόσιου χαρακτήρα, 7. θέατρο, 8. αποστραγγιστικό σύστημα κτίσματος, 9. λιμενική κατασκευή.

νεκροταφείου, για το οποίο υπάρχουν ενδείξεις εξάπλωσης κατά μήκος του δυτικού ορίου της πόλης¹³. Αναμένεται, επίσης, η διευκρίνιση της τοπογραφίας της γύρω από το θέατρο περιοχής, ιδιαίτερα η σχέση θεάτρου και οχυρωματικών περιβόλων, η οποία είναι ασαφής. Ο εντοπισμός των ιερών και των δημόσιων κτηρίων που αναφέρονται στην αρχαία γραμματεία μάς απασχολεί επίσης¹⁴. Ένα άλλο σημαντικό ερώτημα είναι η αναγνώριση διαφορετικών χρήσεων σε χώρους εντός του αστικού ιστού, η ταυτοποίηση των χαρακτηριστικών τους, η τυχόν επικάλυψη φάσεων και λειτουργιών και η χρονολόγησή τους. Σε αυτούς τους προβληματισμούς και τις επιδιώξεις θα πρέπει να προστεθεί η προσπάθεια της Εφορείας για καταγραφή του επιφανειακού υλικού κινητών και ακίνητων μνημείων, με στόχο τη διάσωση, προστασία και τεκμηρίωσή τους. Η ανάγκη αυτή κρίνεται επιτακτική, καθώς η μακροχρόνια βαθιά άροση έχει προξενήσει την καταστροφή όλων σχεδόν των οικοδομικών καταλοίπων.

13. Καλλιντζή 2011, 1219-1222.

14. Καλλιντζή 2011, 1090-1093 (δημόσια κτήρια), 1164-1167 (ιερά).

7. Διόδωρος XIII.72.2.

8. Ψυλοβίκος & Συρίδης 1997.

9. Chryssanthaki 2001.

10. Για το πρόβλημα της χρονολόγησης των περιβόλων, βλ. Καλλιντζή 2011, 1087, 1097 κ.ε.

11. Καλλιντζή 2012, ιδιαίτ. 133-134 για το δυτικό σκέλος του περιβόλου.

12. Για τις λιμενικές κατασκευές του βόρειου περιβόλου, οι οποίες έχουν ανασκαφεί από τον Δ. Λαζαρίδη και την Χ. Κουκούλη-Χρυσανθάκη και βρίσκονται σε χερσαία σήμερα περιοχή, βλ. Καλλιντζή 2011, 1188-1191 όπου και βιβλιογραφία.

Εικ. 4. Άβδηρα, περιοχή Α. Τα αγροτεμάχια εντός του βόρειου περιβάλλοντος και τα αποτελέσματα των εργασιών πεδίου.

Ο τρόπος διεξαγωγής της έρευνας πεδίου¹⁵ είναι ο εξής: αναπτύχθηκαν τρεις ομάδες που η καθεμία απαρτιζόταν από τέσσερα μέλη τοποθετημένα σε απόσταση 5 μ. μεταξύ τους. Η κάθε διαδρομή έρευνας είχε 20 μ. μήκος και 20 μ. πλάτος, δηλαδή καταλάμβανε έκταση 400 τ.μ. Με αυτόν τον τρόπο επιτεύχθηκε ανάλυση σε μικρή κλίμακα μέσα στην οποία θα καταστεί δυνατόν να αναγνωριστούν οικιστικές μονάδες, όπως είναι οι οικίες. Τα μέλη της κάθε ομάδας έφεραν δύο αναλογικούς μετρητές για τον αριθμητικό υπολογισμό των οστράκων και των κεραμίδων. Τα ευρήματα που παρατηρήθηκαν και συλλέχθηκαν καταχωρούνταν στο τέλος της κάθε διαδρομής σε καρτέλες και ψηφιακές φόρμες που είχαν δημιουργηθεί σε κινητά τηλέφωνα τύπου smartphones, τα οποία ήταν συνδεδεμένα με το διαδίκτυο και τροφοδοτούσαν σε πραγματικό χρόνο το κεντρικό πρόγραμμα GIS, στο οποίο ήταν αποτυπωμένη η περιοχή Α.

15. Εδώ πρέπει να αναφέρουμε ότι οι ιδιοκτήτες των αγροτεμαχίων ευχαρίστως επέτρεψαν τη διέλευση των ομάδων μας από τις ιδιοκτησίες τους. Σε μία προσπάθεια προβολής του προγράμματος στο κοινό της περιοχής και ευαισθητοποίησής του σε θέματα προστασίας και διάσωσης των αρχαίων, η Εφορεία οργάνωσε εκλαϊκευμένες παρουσιάσεις: Κ. Καλλιντζή «Πρόγραμμα επιφανειακής έρευνας στην ΠΕ Ξάνθης: 17 Αυγούστου – 18 Σεπτεμβρίου 2015», Άβδηρα, 17 Αυγούστου 2015. Κ. Καλλιντζή, «Πρόγραμμα επιφανειακής έρευνας Αβδήρων - Ξάνθης: ένα σύνθετο εργαλείο στα χέρια της αρχαιολογικής υπηρεσίας», στο πλαίσιο της δράσης του ΣΕΑ «Άνθρωποι και Μνημεία σε κίνδυνο», Εβδομάδα δράσης και ευαισθητοποίησης για την προστασία και την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς, Ξάνθη, 21 Οκτωβρίου 2015.

Η περιοχή αυτή αποτελεί κηρυγμένο και οριοθετημένο αρχαιολογικό χώρο, ενώ ο χαρακτηρισμός της ως αρχαιολογικής ζώνης Α έχει αποτρέψει την ανέγερση κτισμάτων. Έτσι, περιλαμβάνει αποκλειστικά αγροτεμάχια, γεγονός που ευνόησε ιδιαίτερα την έρευνα πεδίου. Η ύπαρξη αγρών με σιτηρά, ηλιοτρόπια, βαμβάκι, σιγάμι, καθώς και άλλων χέρσων ή δασυλλίων καθόρισαν τον βαθμό ορατότητας του εδάφους και των ευρημάτων σε αυτό. Τα περισσότερα καλλιεργημένα κτήματα είχαν ορατότητα που κυμαινόταν από το 25 έως το 100%, ενώ στα χέρσα και στα δασύλλια ήταν από 0 έως 25%. Η περιορισμένη ορατότητα είχε ως αποτέλεσμα τη σάρωση μόνον του 61% της περιοχής (εικ. 4). Στο ποσοστό αυτό δεν συμπεριλαμβάνονται τα ανασκαμμένα τμήματα¹⁶ (εικ. 3). Στο μέλλον, εφόσον υπάρξει μεταβολή στις καλλιέργειες, και κατά συνέπεια στην ορατότητα, θα σαρωθούν και άλλα τμήματα από την υπολειπόμενη έκταση. Πραγματοποιήθηκαν ακόμη δοκιμαστικές πτήσεις με drone. Οι αεροφωτογραφίες που συλλέχθηκαν θα αποτελέσουν τη βάση για να ολοκληρωθεί το 2016 η λεπτομερής φωτογραμμετρική αποτύπωση της τοπογραφίας του άστεως των αρχαίων-κλασικών Αβδήρων.

Τέλος, στην περιοχή Β έγινε δειγματοληπτικός έλεγχος σε μικρή έκταση του βορειοδυτικού τμήματός της

16. Οι μεγαλύτερες κλίμακας ανασκαφές είναι οι με αρ. 1, 3 και 4 στο τοπογραφικό διάγραμμα της εικ. 3.

Εικ. 5. Άβδηρα, περιοχή Α. Λιθοπλινθοί και κατώφλια εντός του βόρειου περιβάλλου.

(Ασπρόλοφος). Τα αποτελέσματα ήταν ιδιαίτερα ενθαρρυντικά για τη συνέχισή της (εικ. 2).

Παράλληλα με τις δραστηριότητες αυτές, αρχαιολόγοι και άλλοι υπάλληλοι της Εφορείας ασχολήθηκαν με αποτύπωση της υφιστάμενης κατάστασης: κατέγραψαν όλους τους λιθοσωρούς στους οποίους υπήρχαν αρχιτεκτονικά μέλη, με σκοπό να προγραμματιστεί η μεταφορά τους στον αρχαιολογικό χώρο Αβδήρων και η καταγραφή τους. Παράλληλα ασχολήθηκαν με διοικητικά θέματα, όπως είναι η αποσαφήνιση του ιδιοκτησιακού καθεστώτος, ο εντοπισμός λαθρανασκαφών κ.λπ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα των αποτελεσμάτων αυτής της δραστηριότητας αποτελεί η άμεση παρέμβασή τους σε περιστατικό πυρκαγιάς που εκδηλώθηκε εντός του αρχαιολογικού χώρου.

Ευρήματα

Τα ευρήματα από την περιοχή που σαρώθηκε ήταν πλούσια: παρατηρήθηκαν πάνω από 300.000 αντικείμενα και περισυλλέχθηκαν περίπου 20.000 διαγνωστικά όστρακα. Από τον μεγάλο αριθμό κεραμίδων συλλέξαμε δειγματοληπτικά περίπου 1.100 διαγνωστικά τμήματα, τα περισσότερα από τα οποία έφεραν μελανή ή ερυθρή βαφή. Τα υπόλοιπα ευρήματα ήταν λίθινα εργαλεία, κυρίως τριβεία και τριπτήρες, μέταλλα αντικείμενα, σκωρίες και άλλα κατάλοιπα αρχαιομεταλλουργικού υλικού, 14 νομίσματα, υάλινα και πήλινα μικροαντικείμενα, όπως αγνύθες και ειδώλια. Τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα, εκτός από τα ακροκέραμα, ήταν κυρίως αδροί και λαξευμένοι λίθοι, οι οποίοι κατά κανόνα βρίσκονταν συγκεντρωμένοι σε λιθοσωρούς στις άκρες των αγροτεμαχίων, όπου τους είχαν αποθέσει οι

Εικ. 6. Άβδηρα, περιοχή Α. Τμήματα από πήλινα αρχιτεκτονικά ανάγλυφα: σίμες και ανθεμωτές ηγεμόνες κέραμοι.

αγρότες απομακρύνοντάς τους από την καλλιεργήσιμη περιοχή. Μεταξύ των αρχιτεκτονικών λίθινων μελών αναγνωρίστηκαν τμήματα από θεμέλια, ρείθρα και κατώφλια (εικ. 5). Σπανιότερα ήταν τα τμήματα ραβδωτών κίωνων και κιονοκράνων από καλής ποιότητας ασβεστόλιθο και μάρμαρο. Σημαντικά στοιχεία για την τοπική αρχιτεκτονική αποτελούν επίσης τα τμήματα πήλινων αρχιτεκτονικών αναγλύφων (κυρίως από σίμες και ανθεμωτές ηγεμόνες κέραμους), ορισμένα από τα οποία φέρουν υπολείμματα γραπτού διακόσμου (εικ. 6).

Εικ. 7. Άβδηρα, περιοχή Α. Λύχνος: 6ος αι. π.Χ. (άνω), γ' τρίτο του 6ου αι. - αρχές 5ου αι. π.Χ. (κάτω).

Εικ. 8. Άβδηρα, περιοχή Α. Θραύσματα ερυθρόμορφων και μελαμβαφών αγγείων, και τμήματα λασάνων.

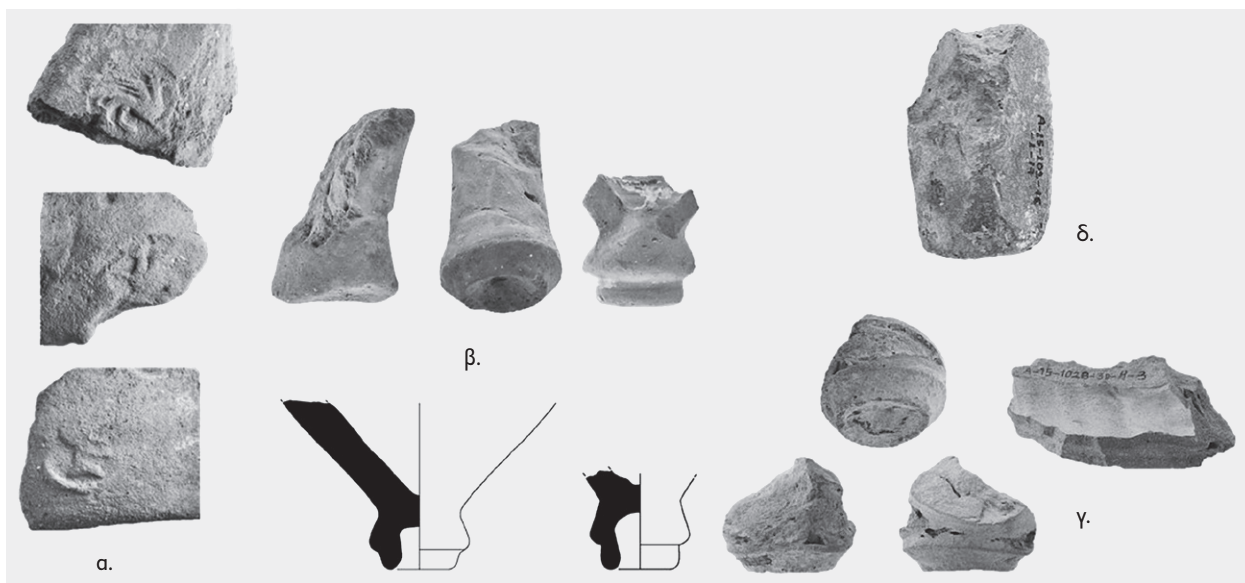
Εργασίες εργαστηρίου - επεξεργασία και μελέτη υλικού

Η επεξεργασία του υλικού πραγματοποιήθηκε στα εργαστήρια του μουσείου Αβδήρων από ομάδα φοιτητών με την καθοδήγηση της Ε. Κεφαλίδου και τη συμμετοχή αρχαιολόγων και εργατοτεχνικού προσωπικού της Εφορείας. Πλύθηκε, καταγράφηκε και φωτογραφήθηκε μεγάλο μέρος του υλικού που περισυλλέχθηκε. Έγινε, επίσης, μία πρώτη κατηγοριοποίηση της κεραμικής και των λοιπών ευρημάτων. Τα ευρήματα καταλογογραφήθηκαν σε διαφορετικές ψηφιακές βάσεις δεδομένων ως τμήματα της κάθε διαδρομής και ως ξεχωριστά αντικείμενα. Αυτή η προκαταρκτική ανάλυση επέτρεψε τη διαμόρφωση μιας σειράς αρχικών σκέψεων και παρατηρήσεων.

Όσον αφορά το χρονολογικό πλαίσιο, η παρουσία της προϊστορικής περιόδου είναι περιορισμένη: όστρακα πρωτοχαλκής, πιθανότατα, περιόδου, εντοπίστηκαν στο βορειοανατολικό και νοτιοανατολικό τμήμα της περιοχής Β, ενώ στο νοτιοανατολικό τμήμα της περιοχής Α βρέθηκε το μοναδικό τμήμα φολίδας οψιανού Μήλου. Η συντριπτική πλειονότητα της κεραμικής που

συλλέχθηκε και στις δύο περιοχές είναι ιστορικών χρόνων και τοποθετείται από την αρχαϊκή έως την πρώιμη ελληνιστική περίοδο (από τον 6ο έως τα τέλη του 4ου/αρχές 3ου αι. π.Χ.). Περιλαμβάνει λύχνους (εικ. 7), γραπτά και μελαμβαφή όστρακα, λάσανα (εικ. 8), μικύλλα αγγεία, μαγειρικά σκεύη, αγγεία πόσεως, αμφορείς και μεγάλους πίθους. Παρατηρήθηκε, επίσης, ικανός αριθμός λεκανών με ανάγλυφη διακόσμηση στο χείλος, πολλές από τις οποίες πρέπει να ανήκουν σε περιρραντήρια/λουτήρια. Η μελέτη αμφορέων από την περιοχή Α έχει δώσει έναν χρονολογικό ορίζοντα από τα τέλη του 6ου έως τα τέλη του 4ου αι. π.Χ. Ο αριθμός των νομισμάτων ήταν περιορισμένος. Περισυλλέχθηκαν 14 χάλκινα νομίσματα, τα περισσότερα από τα οποία είναι αρκετά φθαρμένα και η ταύτιση ορισμένων αμφίβολη: ένα Ορθαγορείας (350 π.Χ. και αργότερα), ένα Αβδήρων (396-360 π.Χ.), εννέα Αβδήρων (336-311 π.Χ.) και τρία αρχαία ελληνικά, φθαρμένα και αδιάγνωστα.

Οι εμπορικοί αμφορείς αποτελούν το κοινότερο σχήμα αγγείου. Η προκαταρκτική μελέτη τους, που πραγματοποιήθηκε από τον C. Tzocher, εστίασε στο υλικό από τα αγροτεμάχια 44 και 102, τα οποία βρίσκονται

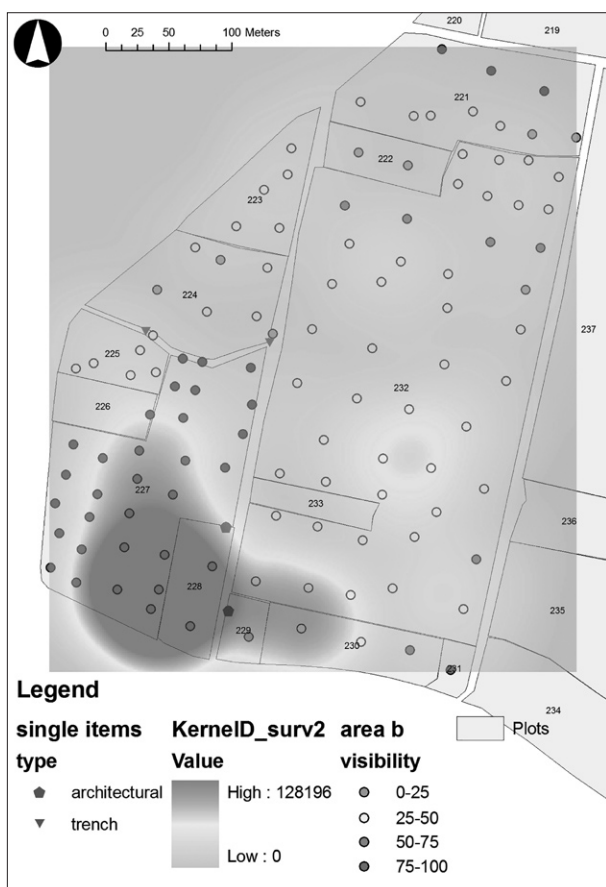

Εικ. 9. Άβδηρα, περιοχή Α. Προϊόντα τοπικού εργαστηρίου κατασκευής αμφορέων: α. ενσφράγιστες λαβές, β. έμβολα, γ. αποτυχημένα προϊόντα, δ. διαχωριστικό ή ράβδος ελέγχου όπτησης.

στη βορειοδυτική γωνία του βόρειου περιβόλου, σε γειτνίαση με το λιμάνι, και καταλαμβάνουν συνολική έκταση 17.600 τ.μ. (εικ. 4). Για τη μελέτη αυτή επιλέχθηκαν 293 διαγνωστικά όστρακα, τα οποία θα μπορούσαν να δώσουν στοιχεία χρονολόγησης και προέλευσης. Από το αγροτεμάχιο 102 μελετήθηκαν 267 θραύσματα. Οι πρωιμότεροι αμφορείς χρονολογούνται την περίοδο 550-450 π.Χ., προέρχονται από ποικίλα κέντρα του βόρειου Αιγαίου και αποτελούν το 6% του συνόλου. Τα ασφαλώς χρονολογημένα ευρήματα του 5ου αι. π.Χ. προέρχονται από τη Χίο, τη Λέσβο, τη Θάσο και τη Μένδη. Μεγάλος αριθμός (60% των εμβόλων και 40% όλων των διαγνωστικών θραυσμάτων) χρονολογείται την περίοδο 450-300 π.Χ. Υπάρχουν παραδείγματα των αρχών του 4ου αι. π.Χ., ενώ τα οψιμότερα έμβολα τοποθετούνται στο τελευταίο τέταρτο του 4ου αι. π.Χ. και στην α' δεκαετία του 3ου αι. π.Χ. Τα περισσότερα προέρχονται από εργαστήρια της αιγαιακής Θράκης, όπως της Σαμοθράκης και της Αίνου, καθώς και του βόρειου Αιγαίου, ενώ δεν λείπουν αμφορείς από πόλεις των μικρασιατικών παραλίων, όπως είναι η Ερυθραία, και του νότιου Αιγαίου, όπως η Κως και η Κνίδος. Υπάρχουν, επίσης, ενδείξεις για παρουσία τοπικού εργαστηρίου: ενσφράγιστες λαβές με το σύμβολο των Αβδήρων, τον γρύπα, στραμμένο προς τα δεξιά ή προς τα αριστερά. Σφραγίσματα με ανδρική κεφαλή προς τα δεξιά συνδέονται με νομισματικό τύπο των μέσων του 4ου αι. π.Χ. με παράσταση κεφαλής του Απόλλωνα. Επίσης, ένας τύπος εμβόλου που δεν απαντάται αλλού, θεωρήθηκε τοπικής προέλευσης. Αποτυχημένα προϊόντα και ένα αντικείμενο που ταυτίστηκε με διαχωριστικό κλιβάνου

ή ράβδο ελέγχου όπτησης παρέχουν επίσης ενισχυτικά στοιχεία για την παρουσία τοπικού εργαστηρίου (εικ. 9). Από το αγροτεμάχιο 44 μελετήθηκαν 26 θραύσματα, τα μισά από τα οποία χρονολογούνται γύρω στο 450 π.Χ., ενώ κανένα δεν φαίνεται να είναι νεότερο του 300 π.Χ.

Από τον βόρειο περίβολο προέκυψε ενδιαφέρον αρχαιομεταλλουργικό υλικό. Η πρώτη φάση της μελέτης του αφορούσε σε μακροσκοπική εξέταση, καταγραφή και φωτογράφιση των ευρημάτων, τα οποία ανέρχονται σε 113. Από τον Ν. Νεραντζή διαπιστώθηκε ότι η πλειονότητα των ευρημάτων (70%) ανήκει στην κατηγορία των θραυσμάτων καμίνων, ενώ ένα μικρότερο ποσοστό (25%) είναι μεταλλουργικές σκωρίες. Παρατηρήθηκε, επίσης, η παρουσία λίγων θραυσμάτων (5%) σιδηρομεταλλεύματος. Τα θραύσματα καμίνων είναι κυρίως άμορφες μάζες πηλού που έχουν συχνά ναλοποιημένες επιφάνειες στο εσωτερικό λόγω της έκθεσης σε υψηλές θερμοκρασίες μεταξύ 800-1200°C. Συνολικά καταγράφηκαν 62 θραύσματα από τα τοιχώματα, τις παρειές ή άλλα τμήματα καμίνων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ένα ναλοποιημένο, κοίλο θραύσμα κυλινδρικού σχήματος που πιθανόν αποτελεί τμήμα ακροφυσίου ή αγωγού απορροής ρευστής σκωρίας. Καταγράφηκαν επίσης τρία όστρακα που φέρουν ίχνη σκωρίας και πιθανόν αποτελούν τμήματα σκευών για μεταλλουργική χρήση (χωνευτήρια, χοάνες κ.ά.). Οι μεταλλουργικές σκωρίες αποτελούν κατάλοιπα που προκύπτουν κατά τη σφυρηλασία σε σιδηρουργική εστία. Πρόκειται για τα κατάλοιπα που συσσωρεύονται στον πυθμένα και στην παρεία της εστίας κατά την εν θερμώ επεξεργασία με σφυρηλάτηση. Συνολικά

Εικ. 10. Άβδηρα, περιοχή Β (Ασπρόλοφος). Συγκέντρωση ευρημάτων που ερμηνεύτηκε ως αγροικία.

συλλέχθηκαν και καταγράφηκαν 23 σκωρίες. Τέλος, καταγράφηκαν δύο θραύσματα σιδηρομεταλλεύματος (λειμωνίτης) που πιθανόν αποτελούν μέρος της πρώτης ύλης που χρησιμοποιήθηκε για τη μεταλλουργική απόληψη (εξαγωγή) σιδήρου στην περιοχή. Σε ό,τι αφορά τη διασπορά των παραπάνω ευρημάτων στον χώρο (εικ. 4) αξίζει να αναφερθεί ότι η μεγαλύτερη συγκέντρωση θραυσμάτων καμίνων παρατηρείται στον αγρό με αριθμό 9, από όπου συλλέχθηκαν 56, ενώ από τον όμορο αγρό αρ. 8 συλλέχθηκαν δέκα θραύσματα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι οι δύο αγροί βρίσκονται στο βόρειο άκρο του περιβόλου, κατά μήκος του τείχους, χώρο που θα δικαιολογούσε την ύπαρξη μεταλλουργικών εργαστηρίων. Συγκέντρωση θραυσμάτων παρατηρείται και στον αγρό 102, νότια της ανασκαφής στη θέση Βάλτα Ζαμπάκη, στην περιοχή του αρχαϊκού λιμανιού, από όπου προέρχονται 18 θραύσματα. Το μεγαλύτερο ποσοστό σκωριών προέρχεται από τον δρόμο νότια του αγρού 91 (17 σιδηρουργικές σκωρίες) στο μέσον περίπου του περιβόλου. Από τον δρόμο ανατολικά του αγρού 199 προέρχονται τέσσερις σκωρίες. Τέλος, τα θραύσματα μεταλλεύματος προέρχονται από τους αγρούς 9 και 11.

Προκαταρκτικά συμπεράσματα

Ήδη από αυτό το πρώιμο στάδιο έρευνας, τα ευρήματά μας έχουν προσφέρει δεδομένα για καλύτερη κατανόηση της τοπογραφίας του αστικού ιστού και των διαφορετικών δραστηριοτήτων που λάμβαναν χώρα σε συγκεκριμένα τμήματα του βόρειου περιβόλου των Άβδηρων.

Ο συνδυασμός ευρημάτων, όπως η λεπτή κεραμική, τα μαγειρικά σκεύη και οι αμφορείς, είναι κοινός σε κάποιες περιοχές και συχνά συνοδεύεται από την εύρεση αγνύθων και μικρών λίθινων τριβείων και τριπτήρων, καταδεικνύοντας την οικιστική δραστηριότητα σε αυτά τα τμήματα του περιβόλου. Η σχετικά κοινή εύρεση λίθινων εργαλείων δείχνει ότι η μετατροπή σιτηρών σε αλεύρι ήταν μία δραστηριότητα που πραγματοποιούνταν εντός του οίκου, ενώ μεγαλύτερα τριβεία, όπως αυτά του ολυνθιακού τύπου, που βρέθηκαν σε μικρούς αριθμούς, μάλλον δείχνουν παραγωγή μεγαλύτερων ποσοτήτων, ίσως βιοτεχνικού επιπέδου, που λάμβανε χώρα εντός του άστεως.

Αξιοπρόσεκτε είναι η συγκέντρωση αμφορέων που παρατηρήθηκε στο βορειοδυτικό τμήμα του περιβόλου, περιοχή που ήταν παράκτια κατά την αρχαϊκή και κλασική περίοδο¹⁷. Η ύπαρξη αποθηκών σχετιζόμενων με το λιμάνι είναι πιθανή, αλλά για μία πιο τεκμηριωμένη υπόθεση είναι απαραίτητη η συγκριτική μελέτη των χρονολογικών δεδομένων του ανασκαφικού υλικού με τα επιφανειακά ευρήματα.

Μεγάλα κτήρια, πιθανόν δημόσια, εντοπίστηκαν στο βορειοδυτικό, βορειοανατολικό και νοτιοδυτικό τμήμα του περιβόλου, όπου έχει συλλεγεί αρκετή λεπτή κεραμική. Σε κάποια αγροτεμάχια περισυλλέχθηκαν πήλινα ειδώλια και άλλα ευρήματα που συνδέονται με τελετουργίες και θα μπορούσαν να αποδοθούν σε ιερά. Στην κατηγορία αυτή ανήκει ένας συγκεκριμένος τύπος λύχνου που έχει βρεθεί και παλαιότερα στον βόρειο περίβολο¹⁸. Χρονολογείται στον 6ο αι. π.Χ. και έχει προέλευση από το ανατολικό Αιγαίο (εικ. 7, άνω). Τέλος, δύο πήλινα ειδώλια Αθηνάς βρέθηκαν στο βορειοανατολικό τμήμα της πόλης, όπου υπάρχουν και άλλες ενδείξεις ύπαρξης ιερού¹⁹.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν, επίσης, οι ποσότητες σκωρίας μετάλλων και άλλου αρχαιομεταλλουργικού

17. Για τις αρχαιολογικές και γεωμορφολογικές έρευνες, βλ. Κουκούλη-Χρυσανθάκη 1997. Ψιλοβίκος & Συρίδης 1997. Σημειώνουμε ότι η περιοχή αυτή, όπως δηλώνει και το τοπωνύμιό της «Βάλτα Ζαμπάκη» είχε ενεργά έλη μέχρι πριν από λίγες δεκαετίες.

18. Κουκούλη-Χρυσανθάκη 1991, ιδιαιτ. 200-201 για τους λύχνους.

19. Πρόκειται για δύο ανάγλυφα επίκρανα παραστάδων από ψαμίτη που αποδόθηκαν σε βωμό. Skarlatidou 2006.

υλικού που βρέθηκε διάσπαρτο σε όλη την έκταση που ερευνηθηκε. Η ύπαρξή τους υποδεικνύει ότι διάφορες μεταλλουργικές δραστηριότητες πραγματοποιούνταν εντός του άστεως, όπου γινόταν κατεργασία σιδήρου και πιθανότατα χαλκού. Η προέλευσή τους παραμένει άγνωστη, αλλά τα όρη της Ροδόπης στα βόρεια της Ξάνθης αποτελούν μία πολύ πιθανή πηγή.

Ο περιορισμένος αριθμός των νομισμάτων κατέδειξε με τον χειρότερο τρόπο την απογύμνωση του αρχαιολογικού χώρου από το σημαντικό αυτό χρονολογικό έρεισμα εξαιτίας της μακροχρόνιας και ανεξέλεγκτης δράσης των λαθρανασκαφών²⁰.

Τέλος, στην περιοχή Β (εικ. 2) η συγκέντρωση οικοδομικού υλικού, ιδιαίτερα κεραμίδων στέγης, καθώς

και θραυσμάτων χρηστικών αγγείων και άλλων αντικειμένων αποτελούν χαρακτηριστικά που συνδέονται με ύπαρξη αγροικίας²¹ (εικ. 10).

Ξάνθη,
Εφορεία Αρχαιοτήτων Ξάνθης
Taragona,
Institute of Classical Archaeology in Catalunya
Αθήνα,
Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Θεσσαλονίκη,
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Cambridge,
University of Cambridge
Taragona,
Archaeological Centre of Catalonia

Βιβλιογραφία

- Καλλιντζή 2011: Κ.Σ. Καλλιντζή, *Η χώρα των Αβδήρων. Συμβολή στην αρχαιολογία και ιστορική τοπογραφία του νότιου τμήματος του Νομού Ξάνθης* (αδημ. διδακτορική διατριβή), Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας [http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/31737#page/1/mode/2up και http://hdl.handle.net/10442/hedi/31737].
- Καλλιντζή 2012: Κ. Καλλιντζή, «Επίθεση και άμυνα στην πόλη των Αβδήρων», στο Π. Αδάμ-Βελένη & Κ. Τζαναβάρη (επιμ.), *Δινήεσσα. Τιμητικός τόμος για την Κατερίνα Ρωμοπούλου*, Θεσσαλονίκη, 131-140.
- Κουκούλη-Χρυσανθάκη 1991: Χ. Κουκούλη-Χρυσανθάκη, «Ανασκαφή αρχαίων Αβδήρων», *ΠΑΕ* 1991, 194-211.
- Κουκούλη-Χρυσανθάκη 1997: Χ. Κουκούλη-Χρυσανθάκη, «Η αρχαϊκή πόλη των Αβδήρων, Β. Αρχαιολογικές έρευνες», στο Δ. Τριαντάφυλλος & Δ. Τερζοπούλου (επιμ.), *Αρχαία Θράκη. Αρχαϊκοί, κλασικοί, ελληνιστικοί, ρωμαϊκοί χρόνοι. Πρακτικά 2ου Διεθνούς Συμποσίου Θρακικών Σπουδών, Κομοτηνή, 20-27 Σεπτεμβρίου 1992*, Κομοτηνή, 715-734.
- Λαζαρίδης 1971: Δ. Λαζαρίδης, *Άβδηρα και Δίκαια*, Αρχαίες ελληνικές πόλεις 6, Αθήνα.
- Τριαντάφυλλος 1988: Δ. Τριαντάφυλλος, «Ανασκαφές στο φρούριο της Καλύβας», *ΑΕΜΘ* 2, 443-458.
- Τριαντάφυλλος 1990α: Δ. Τριαντάφυλλος, «Αρχαιολογικές έρευνες στην παρανέστια περιοχή», *ΑΕΜΘ* 4, 627-637.
- Τριαντάφυλλος 1990β: Δ. Τριαντάφυλλος, «Οχυρωματικοί περίβολοι στην ενδοχώρα της αιγαιακής Θράκης», στο Χ. Κουκούλη-Χρυσανθάκη & Ο. Picard (επιμ.), *Μνήμη Δ. Λαζαρίδη. Πόλις και Χώρα στην αρχαία Μακεδονία και Θράκη. Πρακτικά Αρχαιολογικού Συνεδρίου, Καβάλα, 9-11 Μαΐου 1986*, Κομοτηνή, 683-699.
- Τριαντάφυλλος 1990γ: Δ. Τριαντάφυλλος, «Ανάγλυφο Μίθρα Ταυροκτόνου στις Θέρμες του Νομού Ξάνθης», *Θρακικά Χρονικά* 44, 1990, 47-55.
- Χατζηπροκοπίου 2010-2017: Κ. Χατζηπροκοπίου, «Το προϊόν μιας παράνομης δραστηριότητας στον αρχαιολογικό χώρο Αβδήρων. Σκέψεις και προβληματισμοί», *Περί Θράκης* 7, 31-64.
- Ψιλοβίκος & Συρίδης 1997: Α. Ψιλοβίκος & Γ. Συρίδης, «Η αρχαϊκή πόλη των Αβδήρων, Α: γεωμορφολογικές έρευνες», στο Δ. Τριαντάφυλλος & Δ. Τερζοπούλου (επιμ.), *Αρχαία Θράκη. Αρχαϊκοί, κλασικοί, ελληνιστικοί, ρωμαϊκοί χρόνοι. Πρακτικά 2ου Διεθνούς Συμποσίου Θρακικών Σπουδών, Κομοτηνή, 20-27 Σεπτεμβρίου 1992*, Κομοτηνή, 707-714.
- Arrington κ.ά. 2013: N. T. Arrington, D. Terzopoulou, M. Tasaklaki, M.L. Lawall, D.J. Brellas & C.E. White, "Molyvoti, Thrace, Archaeological Project: 2013 Preliminary Report", *Hesperia* 85, 1-64.
- Chryssanthaki 2001: K. Chryssanthaki, "Les trois fondations d'Abdère", *REG* 114, 383-406.
- Skarlatidou 2006: E. Skarlatidou, "Éléments d'architecture monumentale d'Abdère", *BCH* 130, 117-142.

20. Χατζηπροκοπίου 2010-2017.

21. Για την παρουσία αγροικών γύρω από την πόλη, βλ. Καλλιντζή 2011, 1248 κ.ε.

Abstract

Archaeological Project at Abdera and Xanthi (APAX): First Year of the Survey

Constantina Kallintzi, Mercurios Georgiadis, Eurydice Kefalidou, Ioannis Xydopoulos, Maria Chysaphi, Kyriaki Chatziprokopiou, Despoina Skoulariki, Hector Orengo, Arnau Garcia

The Archaeological Project at Abdera and Xanthi is a systematic, intense survey programme, which is conducted by the Xanthi Ephorate of Antiquities in collaboration with researchers from Greek and foreign Universities in three areas of the Xanthi Prefecture. Area A is part of the Abdera polis and in particular the North Enclosure of the city. Area B includes part of the cemeteries and the chora. Area C is located just south of the Rhodope mountain range, where via Egnatia came through, and Area D is situated in the upland area of Mt Rhodope. This project aims at researching issues related to topography, chronology and historical events. In 2015, the field study was concentrated in the Northern Enclosure of Abdera, addressing topographic

and historical research questions, while the local cultivations has decreased the visibility of the city plan. The finds from the surveyed area have been rich: more than 300,000 objects have been counted, whose preliminary analysis have provided indications about the habitational, trade and metallurgical activities, the presence of public buildings and household conducts. The majority of these finds can be dated from the Archaic until the Early Hellenistic period (from the 6th until the end of the 4th/early 3rd c. BC). Finally, a small part of area B was surveyed as a sample. In this region there were indications of Prehistoric finds, while there were remains that could be associated with the presence of a farmstead dated in the Classical - Hellenistic period.